declarație de iubire

Gabriel Liiceanu este unul dintre cei mai importanți autori de „literatură personală“ din România de azi. În ultimul sfert de veac, cărțile sale au constituit repere pentru diferitele variante ale acestui tip de discurs. *Jurnalul de la Păltiniș* (1983), ale cărui teme centrale sunt raportul maestru–discipol și importanța culturii într-o epocă totalitară, a fost un adevărat bestseller al anilor ’80: producea cozi la librării, se vindea „pe sub mână“, se împrumuta numai prietenilor de încredere. Din scrisorile generate de comentariile la acest jurnal (între timp tradus în mai multe limbi) s-a născut un al doilea volum de succes, *Epistolar* (1987), care reunește voci intelectuale de mare forță. Urmează, în altă formulă, dar, în fond, tot în notă confesivă, *Declarație de iubire* (2001), exerciții de admirație și de atașament intelectual, etic și, nu în ultimul rând, uman, față de personalități importante ale culturii noastre. *Ușa interzisă* (2002) este una dintre cărțile favorite ale publicului din ultimii ani și o revenire la notația diaristică. Cu *Scrisori către fiul meu* (2008), Gabriel Liiceanu se lasă din nou atras de simplitatea și directețea genului epistolar. *Întâlnire cu un necunoscut* (2010) reia firul confesiv al unor însemnări care, deși par legate de o zi sau alta, au crescut, de fapt, dintr-o viață întreagă.

În paralel cu volumele în care autorul construiește ceea ce francezii numesc *l’écriture du moi*, scrierea egotistă, Gabriel Liiceanu a publicat în ultimii ani o serie de cărți eseistice, filozofice și de implicare în „viața cetății“: *Despre minciună* (2006), *Despre ură* (2007) și *Despre seducție* (2007).

gabriel
liiceanu

declarație de iubire

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
RĂZVAN LUSCOV

ISBN 978-973-50-2699-8
Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

© HUMANITAS, 2001, 2010

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

Notă la ediția a șasea

Față de ediția din 2001, am eliminat din actuala ediție a Declarației de iubire *două texte. Primul, intitulat* Moartea lui Cioran, *își are locul mai firesc într-o viitoare ediție a volumului* Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran, *după cum cel de al doilea text,* Jurnal de pe marginea unei gropi comune, *a fost deja absorbit în ultima ediție, din 2005, a* Apelului către lichele.

În schimb, am integrat în volumul de față, după același criteriu al firescului care face ca ele să își afle locul aici, alte trei texte. Primul este dedicat lui Petru Creția, sub forma unei scrisori scrise în 1985 și publicate în cele două ediții (1987 și 1996) ale Epistolarului. *Textul acestei scrisori reprezintă de fapt descrierea unei relații care a însemnat mult în formarea mea și este, totodată, portretul uneia dintre cele mai fascinante figuri care mi-a traversat viața.*

Cel de al doilea text, publicat mai întâi în revistă și apoi în ediția a doua a Apelului către lichele, *are de asemenea forma unei epistole și a fost scris în 1995, cu ocazia lansării — pe fondul rocambolescului episod cu „căpitanul Soare" (o figură, reciclată la nivelul SRI-ului din anii '90, a vechiului securist care umbla prin blocuri strângând de la vecini informații despre intelectualii „dușmani ai regimului") — a volumului* Zbor

în bătaia săgeții, *prin care Horia Patapievici debuta la Humanitas. Textul acesta are deja o istorie a lui. El a fost scris sub o dublă febră: sub cea a* entuziasmului *pentru o carte și pentru un autor care ieșea acum la luminile rampei și, deopotrivă, sub febra* mobilizării *în jurul unui intelectual agresat, după canoanele tradiționale, de către noua poliție politică a lui Ion Iliescu. Ulterior, când succesul crescând al lui Patapievici a început să deranjeze, textul a fost socotit de către frustrații noștri de serviciu ca act inaugural al unei manevre subtile prin care un „grup" de intelectuali malefici recruta „noi cadre" în vederea acaparării definitive a vastei și opulentei „piețe culturale" românești. Dincolo de aceste teorii destul de stranii, izvorâte pesemne din nefericirea unor minți epuizate de resentimente și invidii, scrisoarea deschisă, citită la Târgul de vară din 1995, rămâne un gest care merită păstrat aici în puritatea originii sale afective.*

Al treilea text integrat în actuala ediție a Declarației *este dedicat lui Walter Biemel. El are forma unei* laudatio *pe care am rostit-o în 2004, când profesorului Biemel i s-a decernat titlul de* doctor honoris causa *al Universității din București. Am încercat să explic aici de ce fără Walter Biemel povestea „edificiului afectiv" al vieții mele, care este tema acestei cărți, ar fi arătat altfel. Cum se explică oare că un om pe care l-am întâlnit doar de câteva ori de-a lungul mai multor decenii a făcut ca prin el să treacă — strângându-le în mod misterios laolaltă — cele trei figuri care mi-au marcat în mod decisiv destinul cultural: Martin Heidegger, Constantin Noica și Alexandru Dragomir?*

Alexandru Dragomir este marele absent din aceste pagini. Numele lui apare „în trepte" în câteva din cărțile

mele: mai întâi în treacăt în Jurnalul de la Păltiniș, *apoi menționat ca sursă de inspirație în* Despre limită, *potretizat, în crepusculul vieții, în* Ușa interzisă, *în sfârșit, exploziv, sub forma unei prefețe de 80 de pagini la volumul său* Crase banalități metafizice. *Ar fi fost greu să transpun cele 80 de pagini aici. Căci potrivit acestei logici afective, ar fi venit apoi rândul paginilor înseși ale aventurii păltinișene. Apoi cel al unor părți întregi din* Ușa interzisă.

Și, în fond, de ce nu? Poate că în cele din urmă nu am făcut decât să scriu, prin câteva cărți, un lung discurs amoros.

GABRIEL LIICEANU
2008

Notă la a șaptea ediție

Aceasta este ediția Declarației de iubire *pe care o propun cititorului* ca definitivă. *Față de ediția anterioară, din 2006, ea completează cu câte un text nou două dintre portretele existente în carte: este vorba de paginile intitulate* Nu vreau să-l uit, *apărute ca prefață la volumul Petru Creția,* Ahile sau despre forma absolută a prieteniei. Ariel sau despre forma pură a libertății *(Humanitas, 2009) și de paginile intitulate* În căutarea mamei, *scrise la moartea Monicăi Lovinescu, publicate în ziarul* Cotidianul *din 28 aprilie 2008.*

GABRIEL LIICEANU
aprilie 2010

„De pângărește mâna-mi
sfânta-ți mână…“

Undeva în partea întâi din *Ființă și timp* (§ 32) Heidegger vorbește despre înțelegere, spunând că e vorba de facultatea care ne proiectează către posibilități. Pentru mintea noastră, obișnuită să înțeleagă prin „înțelegere“ facultatea care ne permite să dezlegăm o problemă sau să avem acces la vorbele cuiva („Înțelegi ce spun?“), o asemenea afirmație sună extrem de straniu. Ce legătură să existe între înțelegere și posibilități? Și apoi care sunt posibilitățile pe care le proiectează înțelegerea? Lucrurile se complică și mai mult când Heidegger spune că înțelegerea care ne proiectează către posibilități ia forma interpretării, că ea funcționează de fapt *interpretând*. Înțelegere, posibilități, interpretare — trei cuvinte pe care le știm, pe care le folosim în vorbirea noastră de zi cu zi, dar care, puse astfel împreună, ne apar ca total obscure. Ce vrea să spună Heidegger cu afirmația că înțelegerea ne deschide către posibilități și că, făcând un asemenea lucru, ea interpretează? Un astfel de mod de a vorbi, pe lângă faptul că e abscons, mai este în plus și extrem de plicticos. Nu tocmai vorbind astfel devine filozofia antipatică, iar Heidegger de nedigerat? Oare asta să fie filozofia, un mod de a vorbi

care nu e pe înțelesul nimănui? De unde atunci prestigiul ei?

Dar poate că aceste cuvinte, spunând altceva decât spunem noi îndeobște prin ele, ne ajută să înțelegem ceva pe care, tocmai pentru că e nespus de firesc, noi nu ajungem să-l înțelegem niciodată. Și poate că tocmai asta e filozofia, sau cel puțin de aici începe filozofia lui Heidegger: de la un fel neașteptat de a înțelege ceea ce pare de la sine înțeles. Pentru că tocmai ceea ce e de la sine înțeles este lucrul cel mai greu de înțeles.

„Lumea ambiantă" și obiectele-ustensile

Când Heidegger vorbește, în cazul înțelegerii, despre „proiectarea posibilităților", el nu are în vedere, în primă instanță, marile opțiuni ale vieții prin care îmi pun în joc posibilitățile ultime ale ființei mele: mă călugăresc sau nu, plec sau nu voluntar pe front, aleg sau nu să aduc pe lume o altă ființă. Pe scurt, nu e vorba de ceea ce au făcut Sartre și existențialismul din posibilitate și opțiune. Heidegger se așază, dimpotrivă, la nivelul „umil" al cotidianității, „proiectarea posibilităților" fiind aceea pe care o realizează înțelegerea la nivelul preocupării curente. În viața noastră de zi cu zi noi ne mișcăm într-o „lume ambiantă" (*Umwelt*) în care toate obiectele pe care le întâlnim sunt din capul locului decodate, adică rostul lor și funcția lor sunt perfect înțelese. Când intru într-o casă, eu cunosc potențialul fiecărui lucru; „privirea ambientală"

(*Umsicht*) este tocmai aceea care mă face să identific „dintr-o ochire“ obiectele *pentru* stat jos (scaunele), cele *pentru* mâncat (masa, vesela, tacâmurile), cele *pentru* făcut curat (aspiratorul, mătura) etc. Noi ne mișcăm în permanență într-un „univers ustensilic“, în care totul este din capul locului conotat și identificat. *Nu există obiecte pure, care să nu fie „ceva“*. Eu *pot* să stau jos, să mănânc sau să dau un telefon tocmai pentru că *toate* obiectele care mă înconjoară sunt deja interpretate, pentru că eu le cunosc finalitatea: ușa e *pentru a* închide sau a deschide o cameră, scara *pentru a* accede la alt nivel spațial, telefonul *pentru a* vorbi cu cineva care nu e de față. Ca agent al privirii ambientale, eu mă descurc de minune în lumea în care mă mișc (pe stradă, la birou, acasă etc.) pentru că toate obiectele pe care le întâlnesc sunt identificate ca ustensile la nivelul funcționalității lor. Dacă eu mă orientez în lumea aceasta, lucrul se întâmplă pentru că ea e înțeleasă și interpretată. Și cum e ea interpretată când vorbim de posibilitățile pe care le oferă? Care este structura formală a acestei interpretări, a acestei explicitări?

„Ceva ca ceva“

Răspunsul lui Heidegger e deconcertant de simplu: tot ceea ce este înțeles în chip explicit, adică *interpretat*, are structura lui „ceva ca ceva“ (*etwas als etwas*). Tocmai pentru că scaunul este *pentru* stat, deci pentru că el este scaun *ca scaun*, iar pălăria este *pentru* pus pe cap, deci pentru că ea e pălărie *ca*

pălărie, eu nu-mi pun scaunul în cap și nu mă așez pe pălărie. Fiecare „obiect“ pe care-l întâlnesc în lumea ambiantă are „ca“-ul lui, cu alte cuvinte este înțeles și interpretat din capul locului. Eu nu folosesc scara pentru a mă deplasa pe șosea și mașina pentru a mă urca în pod fiindcă privirea mea ambientală, înțelegător-interpretativă, a identificat scara *ca scară* și mașina *ca mașină*.

Important e că această interpretare a obiectelor pe care le întâlnesc în viața de zi cu zi este *pre-enunțiativă*. Ea nu are nimic cu interpretarea unui specialist care interpretează un text, ci ea este o interpretare existențială a cotidianității. Ceea ce a fost deja interpretat la nivelul privirii ambientale nu trebuie, pentru a funcționa, să fie rostit. Privirea ambientală, care mă pune în contact cu obiectele ce mă înconjoară, este prin ea însăși înțelegător-interpretativă și ea precedă orice enunț tematic formulat ca atare. (De pildă: „Acesta este un scaun.“ „Pe masă se află un telefon.“) Eu pot, desigur, să exprim din când în când „ca“-ul obiectelor, constatând, de pildă, cât de confortabil e fotoliul în care m-am așezat sau ce rapidă e mașina cu care mă deplasez. Însă, altminteri, tot ce poate fi exprimat pre-există exprimării sale și face parte din felul în care noi interpretăm lumea spontan, observându-i funcționalitatea, suma trimiterilor lui „pentru a…“, suma „ca“-urilor sale. Dacă noi am acompania prin enunțuri tot ceea ce e deja interpretat, am înnebuni sau, în orice caz, nu am putea ține pasul cu privirea ambivalentă și nu am putea acoperi în cuvinte oceanul de „ca“-uri ce ne înconjoară.

Se poate dezbrăca un obiect de „ca“-ul lui?

Cât de adânc înrădăcinată este în mintea noastră structura interpretativă („ceva ca ceva“) a lucrurilor care ne stau în preajmă realizăm abia atunci când vrem să desprindem un lucru de „ca“-ul său și să-l privim în nuditatea sa. A privi un obiect ca „obiect pur“, dincolo de „ca“-ul său, este o operație extrem de dificilă, tocmai pentru că ea presupune o întrerupere sau o suspendare a înțelegerii. E foarte greu să privesc o pălărie *ca și cum ea n-ar mai fi o pălărie* (căci ce ar fi ea atunci?), de vreme ce pălăria nu s-a născut dintr-un obiect concav de stofă întărită căruia ulterior i-am lipit o funcție, o semnificație sau o valoare, botezându-l în final „pălărie“. Dat fiind că lucrurile sunt *din capul locului* interpretate și că lor nu le preexistă propria lor nuditate, pătrunderea dincolo de interpretarea lor este anevoioasă, dacă nu imposibilă. Ca să suspend interpretarea unui lucru, și să ratez astfel ființa și funcția lui, eu trebuie să cobor de la „ca“-ul lui la elementele care îl fac cu putință, să încetez deci să văd scaunul *ca scaun* și să ajung la puritatea unei priviri non-ustensilice, capabilă să discearnă într-un scaun o simplă asamblare de lemne. Dacă noi am străbate lumea ambiantă pierzând accesul la interpretarea lucrurilor care o compun, dacă dintr-odată „ca“-ul obiectelor ne-ar scăpa, am intra atunci într-un coșmar ale cărui proporții ar fi greu de evaluat. Simpla prezență mută, care cade în afara înțelegerii interpretative, are în ea ceva neliniștitor, iar un univers alcătuit numai din forme neinterpretate ar

fi neîndoielnic terifiant, așa cum terifiantă ar fi pentru un om din Evul Mediu — a cărui privire ambientală nu ar mai putea sesiza „ca"-urile majorității lucrurilor — lumea secolului XX.

Un exemplu de ratare a lui „ceva ca ceva". Sărutul cioranian: „întâlnirea între două salive"

La începutul *Tratatului de descompunere*, în paragraful intitulat *Antiprofetul*, Cioran spune: „Spectacolul omului — ce lucru scârbavnic! Iubirea — o întâlnire între două salive… Toate sentimentele își trag absolutul din mizeria glandelor." Cioran procedează aici metonimic, desemnând iubirea prin sărut, iar sărutul prin „întâlnirea a două salive". Pe același model putem spune că strângerea mâinilor e atingerea a două epiderme, că scaunul este întâlnirea unor bucăți de lemn sau că trupul uman e o aglomerare de cărnuri, grăsimi și secreții. *Orice* lucru din universul uman poate fi destructurat în felul acesta, prin coborârea la elementele componente ale „ca"-ului său. Ceea ce se obține este o lume de *sensuri demontate*, un „dez-asamblaj", presupunând că tot ce ține de lumea omului poate fi imaginat pe modelul acesta mecanic, al unor întreguri alcătuite din piese asamblabile și care, ca atare, pot fi desfăcute oricând „în bucăți". Iubirea, prin sărut, este alcătuită atunci din salivă, așa cum o bicicletă nu e în fond altceva decât un triunghi metalic așezat pe două cercuri.

Cuprins

Notă la ediția a șasea 5

Notă la a șaptea ediție 8

„De pângărește mâna-mi sfânta-ți mână…“ 9
Sebastian, mon frère 31
Provocarea lui Noica 53
Un profesor de neuitat: Henri Wald 73
Apoteoza unei promisiuni neîmplinite 79
Declarație de iubire 111
Ucenicia arcașului-țintă 159
Portret de premiat hulit 171
Absența lui Horia Bernea 195
Laudatio pentru un înger al filozofiei 211
Dans cu o carte 229